

Marzena Przybyła
Uniwersytet Jagielloński

REWITALIZACJA POPRZEMYSŁOWEGO OBSZARU ZABŁOCIE

Abstract

Revitalization postindustrial area of Zabłocie

This article is an attempt to present the revitalization process of the postindustrial area of Zabłocie. For many years, this part of Cracow has been perceived as incoherent and chaotic. In order to restore the value of the site and to give it new functions there have been actions taken which aim to change the image of this place.

Keywords: revitalization, culture, postindustrial area

Streszczenie

Przedmiotem artykułu jest próba prezentacji założeń procesu rewitalizacji obejmujących obszar przemysłowego Zabłocia. Przez lata ten obszar Krakowa odbierany był jako niespójny i chaotyczny. W celu przywrócenia wartości miejsca oraz nadaniu mu nowych funkcji zostały podjęte działania mające na celu zmianę sposobu odbioru tej części miasta.

Słowa kluczowe: rewitalizacja, kultura, tereny przemysłowe

Wstęp

Szeroko rozumiane pojęcie sytuacji kryzysowej, które w najprostszy sposób definiowane jest jako sytuacja, w której aspektem dominującym jest zagrożenie, może być również odniesione do zagadnień związanych z przestrzenią miejską. Zdegradowane tereny, porzucone fabryki, zaniedbane obszary miejskie coraz częściej są dostrzegane przez współczesnego człowieka. W celu uniknięcia dewastacji oraz przywrócenia wielorakich funkcji danej przestrzeni podejmuje się działania mające na celu przywrócenie wartości miejsca. W niniejszym artykule zostaną przedstawione inicjatywy związane z rewitalizacją, jakie nastąpiły na terenie Zabłocia, obszaru Krakowa będącego częścią dzielnicy Podgórze. Teren Zabłocia potencjalnie stanowi jeden z ważniejszych obszarów rozwojowych

miasta, gdzie w wyniku przemian nastąpiła degradacja oraz dezintegracja wewnętrzna przestrzeni miejskiej.

W artykule szczególną uwagę skupiono na zagadnieniu infrastruktury kulturalnej, która w wyniku ożywienia stała się jednym z elementów wpływających na nowy wygląd obszaru Zabłocia. Opracowanie powstało na podstawie obserwacji i analizy treści dotyczących zagadnienia rewitalizacji krakowskiego Zabłocia.

Ochrona i odnowa miast

Zniszczenia, spadek wartości czy brak opieki nad przestrzenią miejską skłaniają do refleksji oraz podjęcia działań, które sprawią, że zdegradowane i porzucone obszary staną się znów atrakcyjne i przystępne. Ochrona miast powinna składać się z wielu działań, które wiążą się ze strategią zachowania dziedzictwa, w tym tożsamości lokalnej oraz ponadlokalnej. Wśród spraw poruszanych przy okazji ochrony miast oraz zagadnień związanych z zarządzaniem dziedzictwem kulturowym znajdują się takie, na które należy zwrócić szczególną uwagę. Są to: pamięć miasta, czyli zachowanie pierwotnego, historycznego planu miasta, a także ochrona przestrzeni, która stanowi istotny czynnik w kształtowaniu tożsamości i identyfikacji kulturowej oraz przynależności społecznej przez widoczną aktywizację społeczną [Gaczoł, 2009]. Podejmowanie działań, które mają na celu zmianę – odnowę – struktury zdegradowanych obszarów miejskich, a także inwestowanie i kształtowanie infrastruktury komunikacyjnej, wodociągowo-kanalizacyjnej czy terenów otwartych służących całej społeczności, nazywamy procesem odnowy miast. Jest to proces długotrwały, wymagający szczegółowej analizy dotyczącej przestrzeni miejskiej. Jak podaje Danuta Ptaszycka-Jackowska, na proces ten składają się takie działania, jak: identyfikacja planowanych stref działań, wybór planowanych stref lub obszarów działań w celu objęcia ich operacją odnowy, przygotowanie operacji odnowy, realizacja operacji odnowy oraz eksploatacja odnowionych zasobów miasta [Ptaszycka-Jackowska, 2000].

Rewitalizacja to sekwencja planowanych działań, które mają na celu ożywienie gospodarcze, a także zmianę struktury przestrzennej i funkcjonalnej zdegradowanych obszarów miasta. Rewitalizacja jest procesem naprawczym, któremu mogą zostać poddane tereny miejskie o różnym przeznaczeniu, pośród których można wyróżnić na przykład tereny przemysłowo-składowe, komunikacyjne, mieszkaniowe czy też handlowo-usługowe. Wobec obszarów zdegradowanych, które straciły na wartości w ujęciu gospodarczym, przestrzennym bądź społecznym, stosuje się działania mające wpłynąć na poprawę sytuacji przestrzeni miejskiej. Proces rewitalizacji nie wiąże się jednak wyłącznie z zagadnieniem przemiany – odnowy, nadania nowej funkcji strukturze miejskiej, ale także z ożywieniem tej przestrzeni i nadaniem jej nowej wartości [Kaczmarek, 2001]. Podsumowując, należy zwrócić szczególną uwagę na to, że rewitalizacja niesie za sobą zmiany o charakterze jakościowym, które uwidaczniają się przez nadanie nowych funkcji, polepszenie warunków panujących w przestrzeni miejskiej,

w społeczeństwie. Często zwraca się uwagę na wzajemne zależności, jakie występują pomiędzy pojęciami rewitalizacji i kultury. Wynika to z tego, że rewitalizacja nie dotyczy tylko renowacji przestrzeni miejskiej, miast, dzielnic czy terenów poprzemysłowych, ale także przestrzeni społecznej. Rewitalizacja, czyli najprościej rzecz ujmując – ożywianie przestrzeni, jest pojęciem nadrzędnym w stosunku do innych pojęć z tego zakresu: rehabilitacji, rewaloryzacji, restrukturyzacji czy rekultywacji. Pojęcie rewitalizacji łączy w sobie zarówno elementy planowania przestrzennego, jak i rozwoju społecznego, rozwoju gospodarczego, ochrony środowiska, a także dziedzictwa kulturowego [Lenartowicz, 2010].

W języku polskim istnieje znaczna dowolność w stosowaniu i definiowaniu terminologii związanej ze zjawiskami zachodzącymi w przestrzeni miejskiej. Na podstawie publikacji Sylwii Kaczmarek, wyróżniono zagadnienia związane z odnową przestrzeni, wśród których należy wymienić takie pojęcia, jak: rewaloryzacja, renowacja, rehabilitacja oraz restrukturyzacja. Autorka zwraca uwagę na zagadnienie rewaloryzacji odnoszącej się do działań przeprowadzanych na obszarach oraz w obiektach (najczęściej posiadających wartość historyczną lub zabytkową, które uległy degradacji) mających na celu przywrócenie istniejących wcześniej walorów i cech lub dodawanie nowych. Rewaloryzacja jest przykładem działania – procesu uszlachetnienia przestrzeni, odtworzenia bądź jej unowocześnienia. Renowacja jest pojęciem technicznym, które podobnie jak rewaloryzacja, odnosi się do procesu odnowienia oraz przywrócenia poprzedniego stanu obiektu, z tą jednak różnicą, że nie ma znaczenia, czy obiekt ten jest obiektem historycznym, czy zabytkowym. Rehabilitacja dotycząca przestrzeni miejskiej polega na przywróceniu poprzedniego stanu obiektu. Pojęcie to stosuje się również w odniesieniu do spraw społecznych – zmian zachodzących w społeczeństwie, które związane są z daną przestrzenią. Restrukturyzacja natomiast w ujęciu ogólnym rozumiana jest jako przebudowa bądź przekształcenie mogące odnosić się do wielu dziedzin aktywności [Kaczmarek, 2001].

Zabłocie – jeden z ważniejszych obszarów rozwojowych miasta Krakowa

Zabłocie, czyli obszar położony „za błotem”, po raz pierwszy został zaznaczony na kartach historii w 1334 roku, kiedy to w źródłach zostały wymienione obszary lasów królewskich „circa Zabloczyc”. Tereny te ówczesnie stanowiły własność królewską, były stopniowo przyłączane do Kazimierza – przekaz historyczny podaje daty 1357 i 1370. Centrum osadnicze wsi mieściło się w okolicach dzisiejszej ulicy Lipowej oraz ulicy Kącik. W 1370 roku została założona wieś Czyżowa, która graniczyła z Zabłociem. Wsie do XVIII wieku – kiedy to znalazły się w granicach Austrii – stanowiły ważną część Kazimierza. Na Zabłociu rozwijał się przemysł, powstawały pierwsze zakłady przerabające surowce oraz młyny, a położenie Zabłocia przy trakcie prowadzącym z Wieliczki do Krakowa sprzyjało rozwojowi handlu solą oraz powstaniu magazynów solnych. W końcu

XVIII wieku Zabłocie zostało przyłączone do miasta Podgórze, jego charakter nie zmienił się, z wyjątkiem terenów graniczących z Podgórzem, gdzie nastąpił rozwój urbanistyczny. Istotną datą, wartą przytoczenia, jest rok 1856, kiedy to została wybudowana linia kolejowa łącząca Kraków oraz Podgórze z Tarnowem i Dębicą. Wał kolejowy oddzielił Zabłocie od Podgórze, a jednocześnie podzielił obszar historycznego Zabłocia na dwie części, co zauważalne jest również obecnie. Obszar przyległy do Podgórze został zabudowany oraz zaludniony, w pozostałej natomiast części nadal rozwijał się przemysł, czemu sprzyjała między innymi rozbudowa twierdzy Kraków czy rozwój blisko położonego portu rzeczno-godunego na Wiśle, a także kolei. Wraz z rozwojem i powstawaniem nowych zakładów i firm przemysłowych wzrastało znaczenie Zabłocia [Salwiński, 2011].

Na początku XX wieku została podjęta decyzja dotycząca połączenia Wolnego Miasta Podgórze oraz Stołecznego Królewskiego Miasta Krakowa. W ten sposób Podgórze wraz z Zabłociem stanowiło XXII dzielnicę miasta Krakowa. W kolejnych latach następował rozwój Zabłocia, które stało się jedną z najważniejszych dzielnic przemysłowych Krakowa. W okresie okupacji niemieckiej na Zabłociu działały fabryki pracujące na rzecz III Rzeszy, powstał tu także podobóz obozu Płaszów. Po zakończeniu II wojny światowej następowała dalsza industrializacja Zabłocia, rozbudowany został między innymi system komunikacyjny łączący Zabłocie z Nową Hutą, a w planach zagospodarowania przestrzennego zwracano szczególną uwagę na rozwój przemysłu na obszarze Zabłocia oraz możliwość powstania nowej dzielnicy przemysłowej w Płaszowie. Wraz z upadkiem komunizmu, po 1989 roku, nastąpiło znaczne pogorszenie się sytuacji przemysłowego Zabłocia. Obszar nie posiadał innych niż przemysłowe silnie wykorzystywanych więzi z pozostałą częścią miasta, co znacznie przyspieszyło procesy degradacji przestrzennej [Salwiński, 2011].

W 1991 roku została przeprowadzona reforma łącząca teren Podgórze, Płaszowa i historycznego Zabłocia w XIII dzielnicę samorządową miasta Krakowa – Podgórze.

Zabłocie stanowi potencjalnie jeden z ważniejszych obszarów rozwojowych Krakowa. Lokalizacja na prawym brzegu Wisły odcinała przez lata tę część miasta od śródmiejskiego obszaru. Wraz jednak z oddaniem do użytku mostu Kotlarskiego w 2002 roku Zabłocie zostało połączone z lewobrzeżnymi Grzegórkami. Drugim, równie istotnym, połączeniem z centrum miasta jest most Powstańców Śląskich. Przez teren Zabłocia przebiegają linie kolejowe ruchu osobowego oraz towarowego, dzieląc go tym samym na trzy części. Rozbudowana jest sieć komunikacji miejskiej – linie autobusowe i tramwajowe. Istotnym obiektem na obszarze Zabłocia jest także Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego, która została otwarta w 2000 roku, a obecnie może poszczycić się nowoczesnym kompleksem zabudowań oraz statusem jednej z największych uczelni niepublicznych w Polsce. Zabłocie, które w znaczny sposób różni się od sąsiednich, typowo miejskich obszarów, jest dzielnicą przemysłową. Powierzchnie magazynowe, obiekty produkcyjne i przemysłowe, mniejsze i większe firmy czy niszczące obiekty poprzemysłowe wpisane są w tę konkretną przestrzeń miejską, nadając jej szczególny charakter, z którym

przyszło się zmierzyć zarówno mieszkańcom, jak i władzom miasta. W celu przywrócenia wartości Zabłociu oraz nadania mu nowych funkcji zostały podjęte działania, które w znaczny sposób miały, i mają nadal, zmieniać spojrzenie na ten obszar Krakowa.

Tak jak przewidują programy rewitalizacji – które zostaną przedstawione w dalszej części artykułu – obszar Zabłocia charakteryzuje się wewnętrznym trójpodziałem funkcjonalnym. Zgodnie z dokumentami Zabłocie zostało podzielone na trzy obszary:

- Stare Podgórze (A), czyli obszar stanowiący miejską zabudowę, w której przeważa zabudowa mieszkalno-usługowa o największej liczbie mieszkańców;
- Stare Zabłocie (B), czyli centralna i najbardziej przemysłowa część obszaru Zabłocia, tereny produkcyjne dotychczas użytkowane przez przemysł; część funkcji produkcyjnych jest nadal utrzymywana – małe zakłady, hale magazynowe, składy budowlane, a także obiekty biurowe; część obiektów przekształcana jest na obiekty służące użyteczności publicznej, powstają nowe obiekty mieszkaniowe;
- Zabłocie Wschód (C), czyli obszar zajęty głównie przez tereny wystawowe Chemobudowa oraz ogródki działkowe.

Rewitalizacja obszaru Zabłocie – instrumenty

Analizując rozwój wydarzeń związanych z zagospodarowaniem przestrzeni miejskiej Zabłocia, jakie nastąpiły po 1989 roku, można stwierdzić, że Zabłocie stanowi potencjalnie jeden z ważniejszych obszarów rozwojowych Krakowa. Lokalizacja na prawym brzegu Wisły odcinała przez lata tę część miasta od obszaru śródmiejskiego, ale podjęcie działań mających na celu połączenie obszarów po obu stronach Wisły – budowa mostu Kotlarskiego czy nowe połączenia komunikacyjne – sprawiło, że obszar ten nie pozostaje na uboczu.

Rada Miasta Krakowa, zmieniając uchwałę w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Krakowa, w dniu 16 listopada 1994 roku przyjęła nowy, uaktualniony projekt uchwały: Miejscowy plan ogólnego zagospodarowania przestrzennego Miasta Krakowa (1994). W 2006 roku przyjęto Program rewitalizacji i aktywizacji poprzemysłowego obszaru Zabłocie, a w 2008 roku jego aktualizację – Lokalny program rewitalizacji obszaru Zabłocia. Zostaną one przedstawione w dalszej części opracowania. Szczególny nacisk będzie położony na sferę kulturową. Dokumenty wypracowane przez Instytut Ekologii Terenów Uprzemysłowionych z Katowic powstały na podstawie systemu planowania otwartego. Programy nawiązują do dokumentów strategicznych dotyczących rozwoju przestrzenno-społeczno-gospodarczego miasta i regionu: Strategii rozwoju Krakowa oraz Strategii rozwoju województwa małopolskiego (obowiązującej na lata 2001–2006 oraz powstającej na lata 2007–2013), Małopolskiego regionalnego programu operacyjnego (na lata 2007–2013), miejscowego progra-

mu zagospodarowania przestrzennego obszaru Zabłocie (z 2006 roku), Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Krakowa (z 2003 roku). Na obszarze Zabłocia, objętym aktualnie Lokalnym programem rewitalizacji Zabłocia, obowiązuje Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego obszaru Zabłocie, który został przyjęty uchwałą nr CXIII/1156/06 Rady Miasta Krakowa z dnia 28 czerwca 2006 roku. W 2006 roku założono, że obszar Zabłocia jest jednym z atrakcyjniejszych obszarów Krakowa, a jego rewitalizacja i rozwój ma służyć zachowaniu zasobów dziedzictwa kulturowego oraz miejsc pamięci. Przyjęto, że przez rewitalizację nastąpi wzrost atrakcyjności obszaru, poprawią się warunki oraz standardy życia mieszkańców. Co ważne w kontekście niniejszego opracowania, plan przewidywał między innymi podjęcie działań w obrębie strefy kulturalnej, które miałyby dotyczyć utworzenia centrów kulturalnych, również w historycznym zespole obiektów Fabryki Schindlera Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego obszaru Zabłocie (2006).

Program rewitalizacji i aktywizacji przemysłowego obszaru Zabłocie¹

W dniu 25 października 2006 roku uchwałą Rady Miasta Krakowa został przyjęty Program rewitalizacji i aktywizacji przemysłowego obszaru Zabłocie [2006]. Program powstał w odniesieniu do założeń konkursowych przygotowanych przez Urząd Miasta Krakowa. Jego inicjatorem były władze Krakowa, które dostrzegły, że obszar Zabłocia jest w stanie kryzysu, z którego wyjście jest możliwe przez pobudzenie potencjału endogenicznego. Zadaniem programu było przygotowanie instrumentarium aktywizacji ekonomicznej i społecznej dzielnicy oraz wykreowanie projektów stanowiących podstawę do ubiegania się o środki zewnętrzne. W wyniku konsultacji oraz prac warsztatowych wyróżniono trzy zbiory planowanych działań, które nawiązywały do podziału na sfery: ekonomiczną, przestrzenną oraz społeczną. W zakresie uporządkowania struktury zabudowy, ładu przestrzennego, a także ochrony wartości kulturowych i przyrodniczych określono następujące cele: rehabilitacja i renowacja zasobów mieszkaniowych, rozwój budownictwa – budowa nowych zasobów mieszkalnych, przebudowa (uporządkowanie) zieleni, utrzymanie i rozwój funkcji rekreacyjno-sportowych, kreacja przestrzeni publicznych. W zakresie stymulowania ekonomicznego wyznaczono takie cele, jak: rozwój krakowskiego ośrodka wystaw i targów, utworzenie centrum rozwoju usług i przemysłu, rozwój usług komercyjnych, restrukturyzacja i sanacja istniejących przedsiębiorstw, adaptacja obiektów przemysłowych na cele usługowe i mieszkalne. W odniesieniu natomiast do sfery społecznej sformułowano dwa cele: rozwój środowiska akademickiego oraz wzmocnienie tożsamości dzielnicy.

¹ Opracowanie na podstawie: [Program rewitalizacji i aktywizacji przemysłowego obszaru Zabłocie, 2006].

W programie wyróżnione zostały planowane projekty – działania, przyporządkowane do sześciu pól strategicznych. Zaproponowane działania miały być zrealizowane w pierwszym okresie realizacji projektu, to jest do 2013 roku.

W polu strategicznym „przedsiębiorczość” określono takie działania, jak utworzenie inwentoriów – centrów produkcji rozwiązań prototypowych i innowacyjnych produktów technologicznych oraz rozwoju wzornictwa przemysłowego, utworzenie dzielnicowego centrum handlowego wraz z ośrodkiem usług niszowych, opracowanie katalogu produktów lokalnych dla promocji obszaru Zabłocia. Pośród działań proponowanych w ramach pola strategicznego „gospodarka przestrzenna” (wraz z przestrzenią społeczną) wyróżniono kompleksowy projekt przebudowy ulicy Lipowej oraz adaptację obiektu Ziarno (młyn 2) na Centrum Przemysłu Czasu Wolnego. W polu strategicznym „nauka i kultura” wyznaczono takie działania, jak utworzenie Muzeum Sztuki Współczesnej i Muzeum Pamięci Miejsca oraz wolontariat studencki na rzecz dzielnicy. W odniesieniu do pola strategicznego „przestrzeń społeczna” wytyczono działania związane z Młodzieżowym Systemem Obsługi Ruchu Turystycznego, a także z modernizacją urządzeń i obiektów zaplecza KS Podgórze. W polu strategicznym „mieszkalnictwo” wyróżniono kompleksową renowację i modernizację elewacji frontowych kamienic, w odniesieniu natomiast do pola strategicznego „bezpieczeństwo i jakość życia” wskazano takie działania, jak budowa kładki dla pieszych nad ulicą Herlinga-Grudzińskiego oraz odrestaurowanie Bulwarów Wiślanych.

Podstawową rolę w organizacji procesu rewitalizacji ma odgrywać gmina, którą można określić jako inicjatora i promotora programu oraz zadań z niego wynikających. Gmina jest wykonawcą części zadań, ma obowiązek podejmowania starań o dodatkowe środki na ich realizację oraz nadzór i monitorowanie przebiegu prac. Za wprowadzenie w życie Programu rewitalizacji i aktywizacji poprzemysłowego obszaru Zabłocie odpowiada samorząd Miasta Krakowa – Prezydent Miasta we współpracy z Wydziałem Strategii i Rozwoju Miasta. Program został uaktualniony w 2008 roku.

Lokalny program rewitalizacji obszaru Zabłocia²

W 2008 roku w wyniku wejścia w życie Miejskiego programu rewitalizacji Krakowa do funkcjonującego programu rewitalizacji przyjęto aktualizację pod nazwą Lokalny program rewitalizacji obszaru Zabłocie. Przeprowadzono analizę wcześniejszych celów i założeń oraz analizę stanu obecnego (to jest z 2008 roku). Nawiązując do struktury funkcjonalno-przestrzennej, wyróżniono widoczne, a zarazem pozytywne, zmiany, takie jak: nowa przestrzeń publiczna, jaką jest plac Bohaterów Getta, prace remontowe w otoczeniu dawnej fabryki Schindlera przy ulicy Lipowej czy zainteresowanie deweloperów tym obszarem.

² Opracowanie na podstawie:[Lokalny program rewitalizacji obszaru Zabłocie, 2008].

W odniesieniu natomiast do środowiska, strefy gospodarczej czy społecznej zwrócono uwagę na zagrożenia związane między innymi z zanieczyszczeniem środowiska, barierami rozwojowymi wynikającymi z nieuregulowanych bądź skomplikowanych stanów prawnych działek, przypadkowych przedsięwzięć będących źródłem konfliktów czy z ograniczonym dostępem komunikacyjnym. Co ważne, dostrzeżono także różnice w specyficznej sytuacji społecznej panującej na Zabłociu, a konkretnie w stopniu zaludnienia. Liczba mieszkańców części zachodniej obszaru znacznie przekracza liczbę mieszkańców części centralnej oraz wschodniej, na co wpływ ma między innymi nieatrakcyjność terenu oraz jego wcześniejsze przeznaczenie.

Lokalny program rewitalizacji obszaru Zabłocie jest wieloletnim, interdyscyplinarnym oraz zintegrowanym programem operacyjnym, o otwartym i dynamicznym charakterze, który tworzy ramy wprowadzania procesu rewitalizacji na obszarze Zabłocia. Zadaniem programu jest usprawnienie procesu rewitalizacji, a jako cele główne projektu przyjęto: ład przestrzenny, uporządkowanie struktury zabudowy, ochronę wartości przyrodniczych i kulturowych, stymulowanie rozwoju ekonomicznego oraz aktywizację społeczną. Wyznaczone cele są kontynuacją poprzedniego programu, nastąpiły jednak nieznaczne zmiany wewnątrz struktury poszczególnych celów operacyjnych. Realizacja celów założonych w Lokalnym programie rewitalizacji obszaru Zabłocie ma przyczynić się do likwidacji zjawisk kryzysowych oraz realizacji celu, jakim jest przywrócenie temu obszarowi zdolności do samodzielnego funkcjonowania w strukturze miasta.

Rezultaty rewitalizacji – aspekt kulturowy

Nawiązując do tematyki opracowania i w celu ukierunkowania jej w stronę aktywizacji kulturowej, należy rozwinąć dwa spośród wymienionych celów – powielonych działań priorytetowych. W odniesieniu do ładu przestrzennego oraz ochrony wartości kulturowych i przyrodniczych jako cel wyróżniono kreację przestrzeni publicznych – w programie skupiono uwagę na ulicy Lipowej i jej kompleksowej przebudowie w zakresie zaś działań dotyczących aktywizacji społecznej za cel obrano umocnienie tożsamości dzielnicy.

Ulica Lipowa została przedstawiona jako miejsce określające tożsamość oraz wartość kulturową obszaru, któremu należy nadać nową rolę, jaką jest utworzenie ciągu wewnętrznego łączącego zlokalizowane w jej obrębie istotne miejsca o charakterze przestrzeni publicznych. Wśród nich wyróżniono: plac Bohaterów Getta, skwer przy przystanku PKP Kraków-Zabłocie, obszar wokół dawnej fabryki Schindlera, stadion KS Podgórze i tereny usługowe przy ulicy Powstańców Wielkopolskich. W założeniach aleja Lipowa miała stanowić oś przekształceń rewitalizacyjnych dla całego obszaru Zabłocia, a także miała wyznaczać szlaki związane z historią dzielnicy, w tym nawiązanie do historycznej drogi łączącej Podgórze z Płaszowem. Skupiając się wokół wzmocnienia tożsamości i identyfikacji mieszkańców z obszarem, zwrócono uwagę na nowe inicjatywy, wśród

których wyróżniono utworzenie Muzeum Sztuki Współczesnej oraz Muzeum Pamięci Miejsca na terenie obiektów przynależących do fabryki Schindlera (obecnie: oddział Muzeum Historycznego Miasta Krakowa – Fabryka Emalia Oscara Schindlera). Powstałe obiekty mogą przyczynić się do rozwoju oferty kulturalnej skierowanej zarówno do mieszkańców, jak i turystów, z połączeniem funkcji kulturalnych oraz martyrologicznych miejsca. Dodatkowo zwrócono uwagę na rozwój środowiska akademickiego przez organizację wolontariatu studenckiego na rzecz dzielnicy, czego poniekąd uzupełnieniem mogłaby być realizacja projektu Młodzieżowego Systemu Obsługi Ruchu Turystycznego.

Do widocznych zmian związanych z realizacją przedstawionych celów należą: powstanie przy ulicy Lipowej 4 (na terenie funkcjonującej podczas okupacji niemieckiej Fabryki Naczyn Emaliowanych i działającej po wojnie fabryki Telpod) dwóch instytucji kultury, jakimi są Muzeum Sztuki Współczesnej MOCAK oraz oddział Muzeum Historycznego Miasta Krakowa – Fabryka Emalia Oskara Schindlera. Organizatorem tych instytucji jest Gmina Miejska Kraków. W Muzeum Sztuki Współczesnej prezentowana jest polska oraz międzynarodowa sztuka najnowsza, prowadzone są działania edukacyjne, projekty badawcze oraz wydawnicze³. W oddziale Muzeum Historycznego Miasta Krakowa – Fabryce Emalia Oskara Schindlera, która wraz z dwoma innymi oddziałami muzeum (Apteką pod Orłem oraz Ulicą Pomorską) tworzy Trasę Pamięci – zaprezentowana jest natomiast wystawa stała „Kraków – czas okupacji 1939–1945”, opowiadająca historię okupowanego Krakowa⁴. Te dwie instytucje kultury, o jakże różnych profilach działalności, przyczyniły się w znaczny sposób do wzrostu atrakcyjności obszaru Zabłocie, głównie w odniesieniu do atrakcji turystycznych, jakimi są owe obiekty.

Istotny wpływ na zmianę wizerunku Zabłocie miało i ma nadal powstanie nowych przestrzeni publicznych, pośród których można wyróżnić adaptację obszaru placu Bohaterów Getta według projektu Biura Projektów Lewicki Łatak, instalację artystyczną Mirosława Bałki „Auschwitzieliczka” powstałą w ramach Festiwalu Sztuk Wizualnych ArtBoom w 2009 roku, w okolicy przystanku PKP Kraków-Zabłocie, czy powstającą na terenie zabudowań Elektrowni Podgórskiej przy ulicy Nadwiślańskiej wielofunkcyjną instytucję kultury, w której mieścić się będzie Muzeum Tadeusza Kantora oraz nowa siedziba Ośrodka Dokumentacji Sztuki Tadeusza Kantora CRICOTEKA. Uzupełnieniem zachodzących zmian w sferze kultury są inne inwestycje prowadzone na terenie Zabłocie, które przyczyniają się do wzrostu atrakcyjności obszaru. Wśród inwestycji budowlanych najbardziej widoczną i rozpowszechnioną inwestycją jest powstanie ośrodków mieszkaniowych, takich jak Apartamenty Garden Residence czy adaptacja budynku młyna Ziarno, w której powstały nowe mieszkania, tzw. lofty.

³ Na podstawie informacji zawartych na stronie internetowej Muzeum Sztuki Współczesnej MOCAK, <http://mocak.com.pl> [dostęp: 9.07.2012].

⁴ Na podstawie informacji zawartych na stronie internetowej Muzeum Historycznego Miasta Krakowa, <http://mhk.pl> [dostęp: 9.07.2012].

Podsumowanie

W latach 2005–2006, czyli w trakcie tworzenia Programu rewitalizacji i aktywizacji przemysłowego obszaru Zabłocie, objawem kryzysu był chaos przestrzenny i dezintegracja wewnętrzna przestrzeni dzielnicy. Obszar Zabłocia odbierany był jako niespójny. Różnice w strukturze zabudowy czy walorach estetycznych sąsiadujących z sobą obszarów były bardzo widoczne. Sytuacja ta stopniowo ulegała zmianie. Powstały nowe przestrzenie publiczne, obszar znalazł się także w polu zainteresowania deweloperów. Do zmian, które można uznać za najważniejsze, należą wzrost atrakcyjności obszaru, rozwój infrastruktury kulturalnej i mieszkalnej, a także zwiększenie się ruchu turystycznego.

Procesy rewitalizacji miast, obszarów przemysłowych wpisały się w funkcjonowanie współczesnego świata. Są ważnymi czynnikami, które tworzą nową przestrzeń i nową jakość. Niestety chlubne słowa ujęte w programach rewitalizacji nie zawsze idą w parze z działaniami czy akceptacją odbiorców, w tym mieszkańców. Pojęcie rewitalizacji związane jest z odnową i ponownym przywróceniem do życia. Analizując programy rewitalizacji dla obszaru Zabłocie (jak i zapewne dla większości obszarów jej poddawanych), jednocześnie przyglądając się działaniom podejmowanym na tych obszarach, można zająć dwa skrajne stanowiska. Jednym z nich jest akceptacja, przyzwolenie na tworzenie nowej przestrzeni, dostępnej i coraz bardziej otwierającej się na mieszkańców i turystów. Przestrzeni, która mogłaby się wydawać o wiele bardziej atrakcyjna i wartościowa, która w pewnym stopniu pokazuje historię tego miejsca, ale jednak nie do końca. Drugim stanowiskiem jest brak akceptacji, niezgoda związana z nowo powstającymi rezydencjami, zmianą struktury miejskiej, niezachowaniem tego, co tworzyło tę dzielnicę, czyli z przemysłem. Są to dwa skrajne stanowiska, pomiędzy którymi trudno postawić znak równości, niemniej oba spojrzenia wydają się równie ważne. Chcemy, aby nasze otoczenie żyło, funkcjonowało, przyciągało, a jednocześnie chcemy, aby zachowane zostało dziedzictwo, nie to, które jest łatwe w sprzedaży, ale to, które w rzeczywistości określa dane miejsce. I tu do odegrania jest rola społecznych liderów, grup związanych z daną przestrzenią, które zajmą stanowisko w sprawie łączenia tego, co minione, z tym, co aktualne.

Literatura

- Gaczoł A. (2009), *Ochrona zabytkowego miasta. Rzeczywistość czy fikcja*, Wydawnictwo WAM, Kraków.
- Kaczmarek S. (2001), *Rewitalizacja terenów przemysłowych. Nowy wymiar rozwoju miast*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Lenartowicz K.J. (2010), *Partycypacja, kultura, rewitalizacja* [w:] L. Nyka, J. Szczepański (red.), *Kultura dla rewitalizacji, rewitalizacja dla kultury*, Centrum Sztuki Współczesnej Łaźnia, Gdańsk.

- Ptaszycka-Jackowska D. (2000), *Odnowa miast – zarys problemu* [w:] Z. Ziobrowski, D. Ptaszycka-Jackowska, A. Rębkowska, A. Geissler (red.), *Odnowa miast – rewitalizacja, rehabilitacja, restrukturyzacja*, Instytut Gospodarki Przestrzennej i Komunalnej, Oddział w Krakowie, Kraków.
- Salwiński J. (2011), *Wokół ulicy Lipowej*, Muzeum Historyczne Miasta Krakowa, Kraków.

Źródła internetowe

- Lokalny program rewitalizacji obszaru Zabłocie (2008), Instytut Ekologii Terenów Uprzemysłowionych, Katowice, http://www.bip.krakow.pl/_inc/rada/uchwaly/show_pdf.php?id=50072 [dostęp: 9.07.2012].
- Miejscowy plan ogólny zagospodarowania przestrzennego Miasta Krakowa (1994), Urząd Miasta Krakowa, Kraków, <https://www.bip.krakow.pl/zalaczniki/dokumenty/n/83798> [dostęp: 9.07.2012].
- Program rewitalizacji i aktywizacji poprzemysłowego obszaru Zabłocie (2006), Urząd Miasta Krakowa – Biuro Planowania Przestrzennego, Kraków, http://www.bip.krakow.pl/_inc/rada/uchwaly/show_pdf.php?id=30991 [dostęp: 9.07.2012].
- Uchwała nr CXIII/1156/06 Rady Miasta Krakowa z dnia 28 czerwca 2006 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru Zabłocie (2006), http://www.bip.krakow.pl/_inc/rada/uchwaly/show_pdf.php?id=29302 [dostęp: 11.07.2012].
- Strona internetowa Muzeum Sztuki Współczesnej MOCAK w Krakowie, <http://mocak.pl/> [dostęp: 9.07.2012].
- Strona internetowa Muzeum Historycznego Miasta Krakowa, <http://mhk.pl/> [dostęp: 9.07.2012].